

ՏԱՍՆ ԵՒ ՎԵՏԵՐՈՐԴ-ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խառքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԵԿՈՂ 1889 ԹԻԻՆ

ՄՇԱԿ

ԴՐԱՎՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրոպրիետարի Միքը կը ստանանք սեփական ՀԱՐԱՐԻՆԵՐ:

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, կից ամսական 6 ռուբլի:
Գրվել «ՄՇԱԿ»-ը, կարելի է խմբագրատանը (Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցների անկիւնում թափառելի տանը):

Կայտարարութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ»-ը գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳԻՐԻՎՈՐ ԱՐՄԵՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դատարաններից արված պատիժները.— Ներ-
քիտ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. «Թէրլիման» լրագրի կար-
ծիքը. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.
Նամակ Թիֆլիսից. Արտաքին լուրեր.— ՀԱՐԱՐ-
ԳԻՐԻՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱ-
ԿԱՆ. Անտարկտիկա.

ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻՑ ՏՐՎԱԾ ՊԱՏԻՇՆԵՐԸ

«Մշակ» № 128-ի մէջ այս նոյն վեր-
նագրով տպված մեր առաջնորդողը առիթ է
տուել «Արձազանք» շաբաթաթերթին
մեզ դէմ յարձակվելու և մեզ մեղադրելու
սպառնալիքներով:

Շաբաթաթերթի մի ուսեալ իրաւաբան
նրանով է ապացուցանում մեր տղիտու-
թիւնը և մեր յարուցած մտքի արդէն մեր
օրէնքներով վարուց լինելը, որ
բերում է իր գրուածքի մէջ օրէնքներից
հետեւեալ յօդուածը թէ՛ «կարելի է մեղ-
մանցնել պատժի չափը և աստիճանը, ոչ
միայն զիջանելով երկու աստիճանի, այլ և
աւելի»: Ապա և հետեւեալ յօդուածը. «կա-
րելի է մեղմանցնել պատժի չափը և այն
ժամանակ, երբ մեղադրեալը երկար ժամա-
նակ բանտարկված է եղել»:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Ամսագրական հրատարակութիւններ.— «Արա-
րատ», «Աղբիւր», «Հանդէս», «Մուրճ».
— Դուրմա և հնացած ուղղութիւն.— «Մեղու».
— Մասկովայում հրատարակված գրական և պատմա-
կան «Հանդէս».— Հին մտքի և նոր ոյժեր:

«Մեր պարբերական հրատարակութիւնները
քիչ-քիչ կտատանում են»,— ձեռքերը շփելով
է պիտի երեսին բացականչում են շատերը, լսելով
կամ կարդալով, որ նոր հանդէսներ և ամսագիր-
ներ են լոյս տեսնում:

Եւ ճշմարիտ, մի քանի ժամանակ սրանից ա-
ռաջ փորձեր եղան ամսագիրների և հանդէսների
հրատարակելու— բայց փորձը անաջող եղաւ
իսկ այժմ մէկը միւսի հետից են լոյս տեսնում:
Բացի Պետերբուրգում լոյս տեսած «Արաբըր»,
նորերս լոյս է տեսել Մոսկովայում պատմական և
գրական մի «Հանդէս»։ Իսկ յունկաբից լոյս պի-
տի տեսնել «Մուրճ» անունով մի նոր ամսագիր,
Թիֆլիսում Այդ դեռ բաւական չէ. Պետերբուր-
գում պատրաստութիւններ են տեսնում մի շա-
բաթաթերթ հրատարակելու, իսկ «Աղբիւր» ամ-
սագրի հրատարակիչը յայտարարել է, որ զա-
տարեանից այդ ամսագրի «Երկրորդ բաժինը», ո-

Շատ բարի. բայց եթէ դրանք են նախ-
նական բանտարկութեան վերաբերեալ մեր
ամբողջ օրէնսդրութեան մէջ եղած օրէնք-
ների յօդուածները, ի՞նչ անմիջական կապ
ունեն դրանք մեր 128-որդ համարի ա-
ռաջնորդողով յարուցած հարցի հետ:

Հարցը դրա մէջ չէ որ դատարանը կա-
րող է մեղմանցնել պատժը, աչքի առաջ
ունենալով նախնական բանտարկութեան
երկար տևողութիւնը, այլ հարցը դրա-
նում է, որ օրէնքների մէջ պէտք է լինէր
մի յօդուած, որը անպատճառ պարտաւո-
րեցնէր դատարանին, իր վերջնական վճի-
ռը կայացնելու միջոցին, հաշուի առնել
այն ժամանակամիջոցը, որը մարդը արդէն
անց է կացրել բանտում սկզբնական քնն-
նութեան ժամանակ:

Ինչքան էլ նախազգուշացնող միջոց
համարէք մեղադրութեան սկզբնական բան-
տարկութիւնը, նախնական քննութեան
ժամանակ,—բայց մարդը դարձեալ մի ան-
զգայ առարկայ չէ, այլ ամեն զգայարան-
ներով օժտված մի բանական արարած. նա
դարձեալ զգում է, տանջվում է, պատժ-
վում է բանտի մէջ նստած, չը նայելով որ դա
սկզբնական, նախազգուշացնող բանտարկու-
թիւն է համարվում: Մարդը հ'օ չէ կա-
րող միջոցներ իրան այն համոզմունքով

ըր ծնողների և դատարանների համար է, կը
մեծացնելի և ընդարձակվելով մեծադիր հրատա-
րակութիւն կը դառնայ, եթէ... եթէ «Աղբիւ-
րը» 3,000 բաժանորդ կունենայ: Առանց մտնելու
այդ «եթէներ» քննութեան մէջ,—մենք կը ցան-
կանայինք, որ «Աղբիւր» երկրորդ բաժինը, ա-
ռաւց բաժանորդներին սպասելու է, իսկապէս և
իրօք ծառայէր մանկավարժական—դատարա-
րակական հարցերի մշակվելուն, որոնք այսօր
շատ բաղմամբ և մի և նոյն ժամանակ մշակ-
վելու կարօտ են, մասնաւորապէս որ մեր վարժա-
պետների և վարժութիւնների համար պարտաւո-
րեցնել «Արաբատը» ժամանակ չունի այդ տե-
սակ հարցերով պարագլուտ:

«Արաբատ» անցնիլը և յիշեցնիլը, որ նա էլ է
պատկանում մեր ամսագրական հրատարակու-
թիւնների խմբին: Մի կողմ թողնելով մանկական
«Աղբիւր» ամսագիրը, կը ստանանք ուրեմն քա-
ղաքական, գրական, կրօնական և հասարակական
հրատարակութիւնների մի շարք՝ «Արաբատ»,
«Արաբ», «Հանդէս» և ապագայ «Մուրճ»: Աւե-
լացրէք դրա վրա կ. Պոլսում և Միլիթարեաննե-
րի մօտ հրատարակվող բաղմամբ և բազմաբան
ամսագիրները, և դուք կը ստանաք մի այնպիսի
թիւ, որ անկասկած կարող է ուրախացնել ամեն
բան փողի նման թուով դատող մեր հայրենի...
Բայց ի՞նչ կայ դրանց մէջ, ի՞նչ են բովանդա-
կում դրանք, և ի՞նչ պատգամ են տալիս դրանք
մեր ժողովրդին Միմա սարից,—ահա հարցը:

—Ոչինչ, կամ շատ քիչ:

որ՝ «դա սկզբնական բանտարկութիւն է,
ուրեմն ես պէտք է ինձ համոզեմ որ ոչինչ
տանջանք չեմ կրում, բանտարկութիւն չեմ
կրում, չեմ զգում թէ զրկված եմ անձնա-
կան ազատութիւնից»:

Նոյն իսկ դրա մէջն է ներկայ օրէնս-
դրութեան պակասութիւնը, որ նա ոչ թէ
պարտաւորեցնում է դատարանին ան-
պատճառ հաշուի առնել մեղադրվածի
կրած սկզբնական բանտարկութիւնը, այլ
թող է տալիս դատարանին, իր անձնական
համոզմունքի վրա հիմնվելով, այս կամ
այն դէպքում, մեղմացնել դատապարտ-
վածի վերջնական պատժը, երբ մեղադր-
վածը երկար ժամանակ բանտարկված է
եղել նախնական քննութեան ժամանակ:

Եւ արդեօք որտեղ են երկար բառի
սահմանները... «Երկար» բառը շատ վե-
րաբերական և անորոշ է. արդեօք երկար
ժամանակ պէտք է համարել 6 ամիս, 1
տարի, թէ 3 կամ 4 տարի...:

Ինչպէս երևում է ինքն օրէնսդրութիւ-
նը զգացել է եղած օրէնքների պակասաւոր
և թերի կողմը այդ հարցի վերաբերմամբ,
որ, ինչպէս «Արձազանք» իրաւաբանն էլ
հարցրում է, զոյուծիւն ունի արդէն օ-
րէնքների նոր նախագիծ, որը, նրա ասելով,
երկու տարուց յետոյ պէտք է փոխարինէ
հին օրէնքին, և որի մէջ մտցրած է մեզ
զբաղեցնող խնդրի վերաբերմամբ մի աւելի
որոշ յօդուած, քան թէ հին օրէնսդրու-
թեան մէջ եղածը, այն է, որ դատարանը
կարող է մեղադրվածի նախնական բան-
տարկութիւնը հաշուի առնելով, այդ բան-
տարկութեան ամբողջ ժամանակամիջոցը
պատժի տեղ ընդունիլ...:

Նախ մեզ ոչ մի կերպ յայտնի չէ կա-
րող լինիլ որ օրէնքի այդ տեսակ նոր պը-
րօնկոյ զոյուծիւն ունի թէ ոչ, մեր արդարա-
դատական, մեր օրէնսդրական բարձր հաս-
տատութիւնները՝ սենատի օրէնսդիր բա-
ժինը, կամ պետական խորհուրդը, սովո-
րութիւնը չունեն իրանց մշակվող պրօ-
կուրները և րոպէս րոպէս հասարակաց կար-
ծիքի հայեցողութեանը, կամ մամուլի քնն-
նադատութեանը: Իսկ երկրորդ՝ եթէ ուղիղ
էլ լինէր, որ այդպիսի նախագիծ, որի մէջ

Այո, ոչինչ կամ շատ քիչ: Եւ այդ դատար-
կութեան պատճառը, մեր կարծիքով, այն բու-
տիւնն է, որ արդեօք է մեր այդ տեսակ հրա-
տարակութիւնների մէջ, խեղտելով գրողների ա-
զատ հայեացքները և հինց առաջին քայլափո-
խում կողմերով նրանց թող գրելները: Հետեւեց
աւելի քան մի քանի քանակ, ինչ որ գրվել է
տարիներից ի վեր անազան լրագիրներում, շա-
բաթաթերթներում, ամսագիրներում և հանդէսնե-
րում, մի կողմ թողնելով նրանց արտաքին զար-
գացումը, աւելորդութեան առէք նրանց արժա-
ւածը, կամ աւելի լաւ է ասել, մէկը միւսից փա-
ռանգած կարծիքները և մտքերը, և դուք կը
տեսնէք, որ իսկապէս նոր բան չը կայ, այլ
ամեն բան մի և նոյն հիմն է, որ այս կամ այն
ձևով կրկնված է: Բայց մի և նոյն ժամանակ
զարմանալի է, թէ այդ ինչպէս է եղել, որ քսան,
քսան և հինգ տարի անազան մեր մամուլի և գրա-
կանութեան մէջ սխալաստիկ գրելների շնորհով
լոյս աշխարհ ընկած մտքերը մինչև այժմ էլ
կրկնվում ու կրկնվում են: Եւ այն ինչ որ ասում
էր սրանից 15 և 25 տարի առաջ պ. Միլեօնեա-
նի «Մեղու», նոյնը, կամ համարեա թէ նոյնը,
միայն մի փոքր աւելի ներկայ է կերպով, կըրկ-
նում են մեր զանազան հրատարակութիւնները և
նոյն իսկ նրանք, որոնք լոյս են տեսնում Թիֆլի-
սի մի յայտնի նախած գրական շրջանից հետո,
Պետերբուրգում և Մոսկովայում, և որոնցից իրա-
ւունք կար աւելի թարմութիւն սպասելու:

«Մեր եկեղեցուց դուրս մեր աղքատ մեռած է»,
«մեր լեզուն աղաւաղվում և ոտարկութիւնների է

մտցրած է շաբաթաթերթի յիշատակած
յօդուածը, զոյուծիւն ունի,—այդ յօդուա-
ծը դարձեալ կատարեալ բաւարարութիւն
չէր տալ այն բարոյական և արդար պա-
հանջին, որը դրականապէս վճռված է եւ
բայցի մի քանի երկիրների իրաւաբանու-
թեան մէջ, և որի մասին մենք փորձեցինք
խօսել մեր լրագրի 128-որդ համարի ա-
ռաջնորդող յօդուածում:

Վերոյիշեալ օրինադրի յօդուածը դար-
ձեալ պայմանական կերպով է ընդու-
նում մեղադրվածին վերջնականապէս նշա-
նակելու պատժի փոխարէն այն ժամա-
նակամիջոցը, որը նա անց է կացրել
բանտում նախնական քննութեան ժամա-
նակ, և ոչ թէ պարտաւորեցնում է դա-
տարանը իր վերջնական վճիռը կայացնելու
ժամանակ անպատճառ հաշուի առնել
մեղադրվածի բանտարկութեան ժամանա-
կամիջոցը, նախնական քննութեան տեւո-
ղութեան ժամանակ, ինչքան կարճ կամ
երկար էլ լինէր այդ բանտարկութեան
տևողութիւնը:

Մեր ներկայ տողերը կարգաւ ժամա-
նակ գիտենք որ ընթերցողի մտածողու-
թեան մէջ աւանդ կը դարձնի հետեւեալ
հարցը. «Իսկ եթէ մեղադրվածը աւելի
կամ պակաս երկար ժամանակ բանտարկ-
ված լինելուց յետոյ, դատարանի վերջնա-
կան քննութեան ժամանակ յանկարծ կա-
տարեալապէս անմեղ և արդար կը յայտն-
վի,—այն ժամանակ ո՞վ պէտք է վերա-
դարձնէ նրան իր խախտված պատիւը, իր
նիւթական փառանքը, բանտարկութեան
ժամանակ դուրս է իր խախտված առող-
ջութիւնը, վերջապէս ո՞վ պէտք է վարձա-
տրէ նրան ամիսների կամ տարիների ըն-
թացքում անձնական ազատութեան կորուս-
տի համար...»:

Եւ նոյն իսկ այդ բարոյական և նիւթա-
կան վարձատրութեան հարցը յարուցված
է այժմ գերմանական իրաւաբանական մա-
մուլի մէջ:

Սկզբունքով հարցը յարուցանելուց և
վճռելուց յետոյ, կը մնայ միայն որոշել յի-
շեալ վարձատրութեան գործնական հնա-
րաւոր միջոցները:

Այստեղ հարկաւոր ենք համարում ա-

նիւթակում, «մեր եկեղեցին վերանորոգվել չէ
կարող», «ինչ որ մերն է՝ լաւ է», «Հայաստա-
նայց առաքելական սուրբ եկեղեցուց դուրս
փրկութիւն չը կայ»... և մի շարք այդպիսի
միջնադարեան մտքեր, որոնք, ամօթ է մի-
շն անգամ ասել, այսօր էլ կրկնում են. ամե-
նայն համարձակութեամբ մեր բոլորնականները,
երբ մի որ և է կողմից յարուցանվում է մի, նոյն
իսկ շատ սահմանափակ, առաջադէմ միտք, մի
վերանորոգիչ գաղափար, և հետեւեալ ու բոլոր-
նայի դէմ բողոքող որ և է ձայն... Իսկ դրա հե-
տեանքը—Գրա հետեանքը այն է, որ անցնում
են տարիներ, լոյս են տեսնում շատ հրատարա-
կութիւններ, և կրկին մեռնում են, այդ մեռած-
ների տեղ աշխարհ են գալիս էլի նորերը, գրում
են, մրտում են, և փոքր ժամանակից յետոյ
այդ բոլոր գրածներին ուրիշ ոչինչ չէ մնում,
բայց եթէ այն, ինչ որ այդ գրածներից առաջ էլ
ասված և լսված էր...:

Դրան ապացոյց այն բաղմամբ հրատարա-
կութիւնները, որոնք ծնվել և մեռել են, այլ և
այն հրատարակութիւնները, որոնցից մի քանիսը
մենք յիշեցինք: Մի քանի օրինակ բերենք:

Ինչ է ներկայացնում «Արաբատ» ամսագիրը...
Չը նայած բաղմամտեակ խոստումներին, նախկին
«Մեղու» խմբագիրը, պ. Միլեօնեան, իր յորժան
գրչով չը կարողացաւ ջերմութիւն տալ «Արաբա-
տի» ստեղծ էջերին, և մինչև իսկ երբեմն Հե-
րաբտի անունը թնդացնող մանկավարժ պ.
Սեդրակ Մանդինեան՝ ձեռնարանի ուրիշ օտա-

ւերացնել, որ եթէ մեղադրվածի նախնական բանտարկութեան ժամանակամիջոցը դատարանը պարտաւորված կը լինի անպատճառ հաշիւ առնել իր վերջնական վճիռը կայացնելու միջոցին, և մասնաւոր եթէ դատարանը ստիպված կը լինի որ և է ճանապարհով վարձատրութիւն և բաւարարութիւն տալ այն մեղադրվածին, որը բանտում աւելի կամ պակաս երկար ժամանակ բանտարկված է եղել, իսկ վերջը նոյն դատարանի վերջնական վճիռով, անմիջապէս է ճանաչվում, այն ժամանակ դատարանը ստիպված կը լինի համա աւելի զգուշ վարվել որ և է յանցանքի մէջ կասկածվածին կարանաւորելու վերաբերմամբ, համա էլ միշտ կաշխատէ շտապեցնել նախնական ըննութիւնը բանտում նստածներին վերաբերմամբ և այլ ևս չի կարողանայ այնպէս դանդաղ կատարել սկզբնական քննութիւնը, ինչպէս մեծ մասամբ կատարվում է այդ քննութիւնը այժմեան հանգամանքներում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ԹԵՐԶԻՄԱՆ» ԼՐԱԳՐԻ ԿԱՐԾԻՐԸ

Բախիսարայում (Ղրիմում) հրատարակվող «Թերջիման» (Переводчик) թուրք-ուսուկերէն լրագիրը իր № 35-ի մէջ նուիրել է մի առաջնորդող յօդուած հայոց հոգևոր վարչութեանը:

Մենք հարկաւոր ենք համարում ծանօթացնել հասարակութիւնը թուրք լրագրի ասածներին հետ, ոչ թէ իսկապէս մի առանձին նշանակութիւն տալով դրանց, այլ ցոյց տալու համար թէ ինչ կարծիք ունի մեր հարեան թուրք ազգի լրագիրը հայերի հոգևոր վարչութեան մասին:

Յօդուածի սկզբում խօսելով այն մասին, որ Ռուսաստանում ամեն մի դաւանութիւն ունի իր հոգևոր վարչութիւնը, լրագիրը անցնում է հայոց հոգևորականութեան, որի վերաբերեալ նրա խօսքերը մենք առաջ ենք բերում նոյնութեամբ, բառ առ բառ:

Ան ապա՝ Հայոց հոգևոր վարչութիւնը գրանւում է էքլիմանում և բաղկացած է մի քանի անդամներից և կաթողիկոսից, որը բոլոր հայերի կրօնական պետն է: Կաթողիկոսը հոգևոր վարչութեան մէջ մօտաւորապէս նոյն դերքը ունի, ինչ դերքը որ ունեն մեր մօտֆիլիները: Հայերը ունեն ռուսներէից չոկ եկեղեցի. եկեղեցիներին կից ունեն առանձին հոգևոր դպրոցներ, իսկ արժանաւոր հոգևորականներ պատրաստելու համար, լաւ սեմինարիա:

Հայոց պարոն. կաթողիկոսը և հոգևոր վարչութեան անդամները աչել են ընկնում հոգևոր և աշխարհային մեծ կրթութեամբ: Նրանք հաւա-

տալին ց զորոնքի հետ միասին չը կարողացաւ «Արարատի» էջերի վրա մի փոքր մանկավարժական նիւթ ուղարկել մայր-աթուղի Կովկասի բոլոր կողմերում ցրված հայ վարժապետներին: Եւ այդպիսով «Արարատը» մնաց այն, ինչ որ էր, այն զանազանութեամբ, որ առաջ միայն քահանաներն էին 4—ական բուրլի վճարում, իսկ այժմ վարժուհիներն ու վարժապետներն էլ են վճարում տարեկան 4—ական բուրլի՝ և առանց թերթիկը կտրուելու՝ դարձում են այդ ամսագրի համարները իրանց աղքատիկ գրադարանների մէջ....

Բայց ցաւալին այն է, որ միմիայն «Արարատը» չէ այդպէս: Եթէ բուրլինայով վարակված լինեն միայն այնպիսի անձինք, ինչպէս են պ. Սիմեոնեան և իր հրապարակախօսական արքանեակները, եթէ հին, անպէտք մտքերն ու բուրժուազական պրինցիպները պաշտպանվին միայն, դիտուել, պ. Յովնանիսեանի «Արձագանք» օրգանում, այդ այնքան տարբերակ չէր լինի, քանի որ այդ մարդիկ վաղուց արդէն ձեռք են վերցրել փոքր ի շատ համակրելի և լայն իդէաներից, և ասում են այն, ինչ որ ներկայ բուրլին. ձեռնուռ և յարմար է: Կրկնում ենք, շատ էլ տարբերակ չէ, որ այդպիսի արդէն իրանց «մայր մանկուհի» հասած մարդիկ, բուրլինայի դերին են դարձել, բայց ցաւալին և տարբերակը այն է, որ նոյն բուրլինայով և նոյն փոստ մտքերով կաշխատելով է և այն երկուստեք մարդկանց ուղղը, որոնք նոր են հրապարակ դալիս, և երբ մարդ անհամբեր մի նոր բան է սպասում նրանցից, նրանք սկսում

սար կերպով լաւ հասկանում են թէ ինչ է հարկաւոր ժողովրդի աղօթքի և կեանքի համար: Նրանց խելացի կառավարչութեան և դէպի ժողովուրդը ունեցած արտասովոր և անշահաւէր սիրոյ շնորհիւ, հայերը ունեն եկեղեցական գեղեցիկ դպրոցներ, շատ զարդացած հովիւներ և եկեղեցական կալուածների վայելուչ տնտեսութիւն: Հայերը համարեա ամբողջովին ուսանում են մայր լեզուին և կրօնը Ռուսալ հայերը գրել են ժողովրդի համար բոլոր անհրաժեշտ գրքերը, այնպէս որ ամենաաղքատ հայն անգամ, որ չը գիտէ ոչ ուսուցիչ և ոչ ֆրանսերէն, այժմ կարող է հայերէն լեզուով կարգաւ այն բոլոր, ինչ որ վերաբերում է գիտութեանը, դրականութեանը, պատմութեանը և այլն:

Իւրաքանչիւր տարի նրանց դպրոցները և դրականութիւնը աճում և կատարելագործվում են: Կաթողիկոսը, և նրան հետեւելով ամբողջ հոգևորականութիւնը քայլ առ քայլ առաջ են մղում ժողովրդին, ուսուցանելով նրան, հրաւիրելով զոհաբերութիւններ անել և իրանց անձով սիրոյ օրինակ ցոյց տալով ժողովրդին: Իրանց խելացի հոգևոր վարչութեան շնորհով հայերը արագ կերպով առաջ են գնում, և նրանց հարեանները դուռ են, որ օր օրի վրա հայերի ոյժը, հարստութիւնը և ազդեցութիւնը աճում է, ինչպէս մի ծառ, որին լաւ խնամում են: Հայերը ամեն բանով պարտական են իրանց կաթողիկոսներին, որոնք լաւ կրթված մարդիկ են լինում, և որ ամենազիջաւորն է, անկեղծ կերպով սիրում են իրանց ժողովրդին, և պատրաստ են նրա համար կրել ամեն տեսակ զոհաբերութիւն և անձնական զրկանք: Այդ կողմից հայերը շատ բաղդաւոր են: Պէտք է աւելացնել և այն, որ հայերը կարողանում են ճանաչել և ընտրել մարդկանց, ոչ երկար մօրուքով, ոչ լայն չափմամբ, և ոչ թաւաշայ խալաթով նրանց չեն կարող մոլորեցնել: Հայերը գնահատում են մարդկանց միմիայն նրանց գործերին և դէպի ժողովուրդը ու գործը ցոյց տուած սիրոյ արտայայտութեան նայելով:

Այդ բոլոր հանգամանքները առաջ են բերում դէպի հայոց հոգևորականութիւնը թէ մասնաւոր և թէ կառավարչական մարդկանց յարգանքը: Եւ ինչպէս չը յարգել նրանց, որոնք հասկանում են օրէնքները, ժամանակը, կեանքը և անկեղծ կերպով սիրում են իրանց ժողովրդին: Դէպի այդպիսի մարդիկ միշտ եղել է և կը լինի յարգանք, և այն էլ ոչ թէ չինքու, այլ իսկական յարգանք:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՌԻՆ

Ներքի, նոյնմերի 18-ին, առաւօտեան, երկար և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, վախճանվեցաւ Թիֆլիսի նահանգապետ Զիւսաբ Բախիս:

են «հին խաղն» ասել:

Ինչպէս բացատրել այդ երևոյթը: Երկար դատողութիւնների մէջ չը մտնելու համար, ուրիշ ճար չը կայ, բայց եթէ դիմել Ասիացու մեթօդին, և ասել, որ «բուրլինայի բակտերիան» է վարակել են և մեր երկուստեք և նոր հանդէս եկող ոյժերին....

Մեր այդ միտքը հաստատուելու համար շատ ապացոյցներ կարող ենք բերել: Պետերբուրգում հրատարակվեց «Արքա» հանդէսը: Իր ժամանակին «Մշակի» մէջ տպվեց մանրամասն քննադատութիւն դրա մասին, որից պարզ երևաց, որ չը նայած «Արքա» հրատարակվում է Պետերբուրգում, չը նայած որ Պետերբուրգի հայ երկուստեք կարող էին այդ հանդիսին տալ հաւուտ և լաւ բովանդակութիւն, բայց և այնպէս «Արքա» ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ դէպից դէպից հաւաքած գրածներին մի ողորմելի ժողովածու, և արձագանք ոչ թէ նոր և գիտութիւնից յարգված շուրջ զգուցեղ են ամենքին՝ բովանդակ և որ և է նոր բան ասելու անընդունակ գրիչներին շնորհով, միջնակու մենք Պետերբուրգից և նոր սկսող ոյժերից իրաւունք ունէինք ուրիշ բան սպասելու....

Այդպիսով ողբ ցնդեց Պետերբուրգում մի արժանաւոր հրատարակութիւն ունենալու քաջքը յայտ:

Տարբաբաղդաւոր նոյն քաղցր յոյսը օգն է ցննդում և Մօսկվայում այս օրերս լոյս տեսած դրական և պատմական «Հանդիս» վերաբերմամբ,

ինչպէս յայտնի է, հաղորդակցութեան ճանապարհների միմիայն Պետիտ արձակվեց իր պաշտօնից, և նրա փոխարէն հաղորդակցութեան ճանապարհների միմիայն նշանակվեց գեներալ Պատկէր: Ինչպէս հաղորդում են Պետերբուրգի լրագիրները, նոր միմիայն ուսումնական ինժեներ է, եղել է գլխաւոր զինուորական խորհրդի անդամ, մասնակցել է Պետերբուրգի նաւահանգիստը կառուցանող մասնագործի աշխատանքներում, և եղել է անդրկասպեան երկաթուղու վերաբնիկ յանձնագործի նախագահ: Նոր միմիայն, ինչպէս երևում է, միմիայնութեան մէջ ծառայող-ներէից շատերին պէտք է փոխի:

Պետերբուրգի լրագիրները հաղորդում են, որ մշակվում է մի օրինադիւ, որի նպատակն է հարկ դնել ներքի վրա: Եթէ օրինադիւն ընդունվի, նա կը սկսի գործադրվել 1890 թվականից:

Ներքին գործերի միմիայնութեանը Պետի գեմստվելը ներկայացրած է մի կանոնադրութիւն «նախագործութեան բանի» հիմնելու համար, որպէս զի այդ բանից անախագործները կարող լինէին փոխարինարար փող վերցնել:

ԲԱՐՈՒՅՑ մեզ գրում են. «Վերջին ժամանակներս եղանակի յաճախակի փոփոխութեան պատճառով այստեղ տարածված են զանազան տարափոխիչ հիւանդութիւններ, ինչպէս օրինակ տիֆ, զիֆտերիս և այլն, որոնք տանում են բազմաթիւ զոհեր: Որ չէ անցնում, որ հինգ վեց մեռնող չը լինի. կան ծնողներ, որոնք զրկվել են մի քանի օրում երեք դաւակից: Նոյն իսկ քահանաները յոգնել են հանգուցեալներ թողնելուց: Տեղի հիւանդանոցը լի է հիւանդներով, որոնց մեծ մասը կազմում են տիֆով հիւանդներ: Տեղ չը լինելու պատճառով շատերին մեծում են, բայց որպէս զի կարելի լինի շատերին օգնելու, որովհետ է հիւանդանոցի բժշկի օգնականի սենեակին էլ յատկացնել հիւանդներին, իսկ օգնականին տալ փող, որ նա դուրսը վարձի իր համար բնակարան»:

Մեզ հաղորդում են հետեւեալ տեղեկութիւնները Պարսկաստանի ԹԱՎՐԻԶ քաղաքում արված ներկայացումների մասին: «Մեքա» հոկտեմբեր ամսի 20-ին Կովկասից թաւրիզ եկած դերասան Սաֆարզան և դերասանուհի Ալմա, Արամեան դպրոցի դահլիճում, տեղական սիրողներին հետ, մի հայերէն-պարսկերէն ներկայացում տուցին: Խաղացին Եփեսոսի «Օթելլո» ողբերգութիւնը հայերէն լեզուով և մի թուրքերէն վոդվիլ: Թավրիզ և «Օթելլո»-որպիսի առաջադիմութիւն Գահլիճը կատարելապէս լի էր: Ներկայ էին Ամիր-Նիզամը, օտար պետութիւնների հիւպատոսները և ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, որոնք թաւրիզում, ի հարկէ, կարօտ

որի առաջին գիրքը այս օրերս պատահամբ առիթ ունեցանք տեսնելու: Տեսանք, կարդացանք, և վերջացնելուց յետոյ՝ անդիտաբանաբար «ուսներս թափ տուցինք»:

Եւ յիշաւ ինչ է ներկայացնում այդ «Հանդէսը», որ գրական և պատմական բովանդակութիւն պիտի ունենայ: Առանձին ոչինչ: Զիչէ է, նա աւելի լաւ է թուում, քան թէ իր Պետերբուրգի եղբայրակիցը, «Արքա»-ն, և գուցէ այն պատճառով, որ դրա ծրագիրը աւելի սահմանափակ է, կամ գուցէ այն պատճառով, որ Մօսկվայի «Հանդէս» իր էջերի վրա տպագրել է յայտնի անուններ, ինչպէս Մ. Ստեփաննոս Նազարեան, Գաւառ-Քաթիբալ պիւրա Արամեան (մեր յայտնի դերասանը): Երկուսից մէկը, կամ «Հանդիս» հրատարակիչները կարծել են, որ գրական և պատմական հրատարակութեան մէջ կարելի է ամեն բան մտցնել, և կամ թէ անընդունակ են եղել ընտրութիւն անելու, չը հասկանալով, որ վէպի ձևով դրած ամեն բան դեռ ևս գեղարուեստական գրուածք չէ, և որ գրական հանդիսի մէջ զետեղվող գրուածքներն էլ պէտք է ծառայեն զաղապարհին և գեղարուեստին:

Նայենք մի փոքր մօտիկուց այդ «Հանդիս» բովանդակութեան: «Հանդիսի» սկզբին տպված է «Նա սպասում է դեռ» վէպը, որը իսկապէս չուրի վիպասանական և գրական արժանաւորութիւններ, այլ պոպուլյարիտետային բնաւորութիւն ունեցող մի գրուածք է, որ խօսում է պանդիստութեան մասին: Այդ գրուածքի հեղինակի մի ուրիշ գրուածքը «Յիւսաբ Բախիսի» վերնագրով

են մնացել թատրոնական ներկայացումների: Ներկայացումը աջող անցաւ: Ամիր-Նիզամը և ուսուցիչ հիւպատոսը շնորհակալութիւն յայտնեցին պ. Սաֆարզանին: Ներկայացման համար Ամիր-Նիզամը յայտնեց դերասան Սաֆարզանին, որ երբ թագաժառանգը կը վերադառնայ Թավրիզ, նա այժմ Թէհրան է գնացել, իր հօր հետ տեսնվելու, այն ժամանակ նա կարող է մի ներկայացում տալ ի պատիւ թագաժառանգին: Երկու օրից յետոյ ներկայացումը կրկնվեց յատկապէս հայ կանանց համար: Պ. Սաֆարզանի մտադիր է այստեղ էլ մի քանի ներկայացումներ տալ: Ռուսներին դահլիճը ձրի է տրվում այն պայմանով, որ ներկայացումներից մէկը արդիւնքը լիովին հասնի ուսումնարանին: Այդ ներկայացման տոմարները պէտք է վաճառի ուսուցիչ հիւպատոսի ամուսինը:

«Հիւսիսային գործակալութիւն» հեռագրում է մեզ Պետերբուրգից, որ 1877 թվ. 50% արտաքին փոխառութեան դեռ ևս չը քանադուրեւ մէջ հղած օրվադրամները յետ գնելու համար, Բարձրագոյն հրամայված է հրատարակել մի նոր, 40% փոխառութեան օրվադրամները 125,000,000 բուրլու, ոսկով: Նոր փոխառութիւնը կանոնավի 40% ոսկեայ փոխառութիւն 1889 թվ.:

«Journal de St. Petersburg» լրագիրը, ինչպէս հեռագրում է մեզ «Հիւսիսային գործակալութիւնը», խօսելով նոր փոխառութեան մասին, պնդում է որ փոխառութեան հրատարակվելը որ և է պատերազմական նպատակներ չունի, նոյնպէս նշանակութիւն չունի ծածկել պետական բյուջէի դէֆիցիտը, այլ ներկայացնելով Ռուսաստանի տնտեսական ակնբեր յանքեր, և տարեկան 483,000 միտաւական բուրլու գումարի ինայողութիւնը, բաւականութիւն կը տալ 25 տարվայ ընթացքում Ռուսաստանի առևտրական և արդիւնագործական գործունէութեան կարիքներին, նոյն իսկ այդ գործունէութեան սաստկացման ժամանակամիջոցում:

Նոյնմերի 16-ին ստացանք ԲԱՐՈՒՅՑ հետեւեալ հեռագիրը: «Վախճանված Մանիի բաթու-մարնակ բազմաթիւ բարեկամներն ու ծանօթները անկեղծ շնորհակալութիւն են յայտնում հանգուցեալի յիշատակին «Մշակի» էջերում ձեր արտայայտած համակրական զգացմունքների համար»:

Կ. Պոլսի մի մասնաւոր նամակով մեզ հաղորդում են հետեւեալ լուրը: «Կառավարական հրամանաւ Տէրութեան Միւլքի վարժարանին մէջ (կայսերական քաղաքային վարժարան) պիտի աւանդուի իւր պարտաւորիչ հայերէն և յունարէն լեզուները: Աշակերտը պարտաւոր պիտի լինի ուսանել այս երկու լեզուներէն մին. ընտրութիւն»:

արդէն ձիւնը ինչ է, գրողը ուղեցել ձ ձ Եջեղին գրել, բայց փոխանակ «Կաթաի երկու գնալու, աղաւախն էլ մօռացել է»:

«Հանդիս» մէջ տպած Միւլքի պատկերները, ընդհանրապէս և Աղամեանի «Անկոչ հիւր» վերնագրով վէպը, մեզ թուում է թէ տպված են զուլաւորապէս այն պատճառով, որ դրանց հեղինակները Միւլքի և Աղամեան են: Նոյնը կարելի է ասել և Նազարեանի մի քանի թղթերի համար, որոնք տպված են այդ հրատարակութեան մէջ, բայց այն յօդուածից, որը վերաբերում է աշխարհիկ լեզուին, որի մտքերը թէ և կարող են ճիշտ չը լինել, բայց հետաքրքրական են: Նոյնը կարող ենք ասել և մի քանի օտանաւորների մասին, եթէ չը հաշուենք Գաւառ-Քաթիբալի «Մի կարծէք որ ես...» վերնագրով աջողված բանաստեղծութիւնը: Տարբերակի «Աղաւախն աչք» վէպը տպագրութեան դէմ ի հարկէ ոչինչ չունեցող ասելու, բայց չենք կարող չը նկատել, որ «Հանդիս» համար կարելի էր Եջեղինի և Գաւառի ասելի աջող գրուածքները թարգմանել, քան թէ «Յարութեան գիշերը», «Աղաւախ պատմութիւնը» և «Գիւղի ասպետները»:

Եթէ անցողաւոր յիշատակներ Միւլքի արդեանի և Տուրախեանի աննշան և հատուկոր նկատողութիւնները, այլ և երկու մատենագրական յօդուածներ, և Բաթիբի ու Շիւքի մասին մի երկու երես դրած թիթի ծանուցումները, մենք ամփոփած կը լինենք մեր խօսքը «Հանդիս» ամբողջ բովանդակութեան մասին: Թէ որքան ձախ ձեռքով է կազմված «Հանդէ-

